

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

side 2
side 3
side 4-5
side 5
side 6-10
side 11-13
side 14-15
side 16

Tidsskrift for
Dansk Slægtsgaardsforening

August-September 2004

Nr. 371 - 60. årgang

Fjølsgård og Vesterlund side 6-10
Brædebæk Vandmølle side 11-13
Nyt fra kredsene side 14-15
Bondeliv - fra svedjebrug
til landsbyfællesskab side 16

**Frederiksberg Bibliotek
Hovedbibliotekets Læsesal**

Ingvorstrup Hovedgård ved Grenå. Herskabet eller det arbejdsomme ægtepar - forfatter, sygeplejeske Anne Lis Ladefoged og ingeniør Hans Alrøe Christensen foran hovedbygningen fra 1872. Den arkitekttegnede verandaen tilbyggedes i 1948. Den historiske gård omtales side 4 - 5.

SLÆGTSGÅRDEN

LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 5. juli 1941

www.slaegtsgaardsforeningen.dk

Kasserer og sekretær:

Inger M. Hansen, Svalevej 13, 4440 Mørkøv, tlf. 59 27 59 77.
E-mail: imhan@post.tele.dk

Ejendoms konsulenter:

Anders Frederiksen,
Onsilgade 3A, 9500 Hobro,
tlf. 98 52 25 62, fax 98 52 25 64

Michael Munthe Fog,
Ingemannsvej 61, 4200 Slagelse,
tlf. 58 56 74 41, fax 58 56 74 45

Hovedbestyrelsen:

Formand:

Carl Martin Christensen,
»Kaaregaard«, Badstrupvej 39,
Badstrup, 5485 Skamby,
tlf./fax 64 85 11 74
E-mail: carlmartin@kaaregaard.dk

Næstformand:

A.C. Winther Hansen,
»Trillbakkegård«,
Korsbjergvej 3, Grydsted,
9240 Nibe, tlf./fax 98 35 16 03
E-mail: acnibe@familie.tele.dk
(Formand: Bladudvalget
og Himmerlandskreds)

Karen Jacobsen

»Østerbygård«
Melbyvej 2
5610 Assens, tlf. 64 71 23 60
(Formand: Fynskreds)

(Ovennævnte tre udgør
hovedbestyrelsens
forretningsudvalg).

Signe Jensen,

Gadekærvej 5, Freerslev,
3400 Hillerød
tlf. 48 26 51 10
(Formand: Nordsjællandskreds)

Mogens Frigaard,

»Frigård«, Yppernemøllevej 10,
Nyker, 3700 Rønne, tlf. 56 96 30 02
(Formand: Bornholm-kreds)

Vagn Juel Jørgensen,

»Grønlandsgården«,
Øllemosevej 4, Flakkebjerg,
4261 Dalmose
tlf. 58 18 61 11
(Formand: Vestsjællandskreds)

Marie Hansen,

Månebakken 3, Dalby
46490 Haslev,
tlf. 56 71 37 92,
(Formand: Sjælland Syd)

Mogens Høge Hansen

»Hjørnegård«, Lundbyvej 25, Ønslev
4863 Eskilstrup
tlf. 54 45 46 25

Jens Peter Skov Jensen,

»Hobygaard«, Hobyvej 37
4983 Dannemare
tlf./fax 54 94 41 63
E-mail: inge.skaft@edb.dk
(Formand: Lolland/Falster kreds)

Elise Jensen,

»Højtoftgård«, Gammelbyvej 40,
6100 Haderslev, tlf. 74 56 63 16
(Formand: Haderslevkreds)

Chr. A. Krøg

Majbøvej 27,
6470 Sydals,
tlf. 74 41 53 12
(Formand: Det sydlige Sønderjylland)

Peder Mouritsen

»Sædding Storgård«, Kvongvej 40,
Sædding, 6830 Nr. Nebel
tlf. 75 28 73 21

Agnethe Stampe

»Ny Vastrup«,
Hovervej 105, Hover,
6971 Spjald
tlf. 97 34 80 22
(Formand: Ringkøbing Amt)

Grethe Plagborg,

Lindevej 4, 7200 Grindsted,
tlf. 75 32 04 12
(Formand: Ribe Amt)

Knud Høstgaard Møller,

Lærkevej 34
Balling, 7860 Spøttrup
tlf. 97 56 40 71

Henry Slemming,

Hammelevvej 18, Hammelev
8500 Grenå
tlf. 86 32 01 99
(Formand: Arkivudvalg)

Niels Christian Jørgensen

Årupvej 29,
8722 Hedensted
Tlf.: 75 89 27 11
(Formand: Vejle Amt)

Jens Skytte,

»Aldrupgaard«
Aldrupvej 3, 8860 Ulstrup
tlf. 86 46 35 14, fax 86 46 45 21
(Formand: Midtjysk kreds)

Niels Thyboe

Kirkemosegård
Hastrupvej 3, 8981 Spentrup
tlf. 86 47 70 29
(Formand: Århus Amt)

Frants Wetche

»Hvanstrup«
Hornumvej 105
9640 Farsø, tlf. 98 66 30 01

Poul Frederiksen

»Snæverholt«
Dybvadvej 81, Hellum
9740 Jerslev
tlf. 98 83 40 27
(Formand: Vendsysselkreds)

Formanden skriver:

August er høstmåned, og efter nogle år med tidlig høst, har vi i år vel noget, der kan kaldes normal tidlig høst.

De meldinger, der går i øjeblikket er noget forskellige, hvad udbytte angår, og de fleste har i skrivende stund tilgode at få målt og vejret resultatet af anstrengelserne. Vi får se.

Vi fik ny landbrugsminister i den forløbne uge, og held og lykke til ham. Hvad der er vigtigere, den afgående minister blev Danmarks EU kommissær, og fik det tunge embede i form af landbrugspolitikken.

Hjertelig til lykke til Mariann Fischer Boel. Held og lykke med embedet.

Der er meget at tage fat på, hvis det skal lykkes at få normaliseret landbrugspolitikken i EU.

Jeg har bemærket, at nogle politikere fra oppositionen finder det utilstedeligt, at Danmark møder med en godsejer som landbrugs-kommissær, og forsøger dermed at fortælle dem, der vil høre herpå, at kommissæren skulle være uskikket til at varetage EUs interesser på grund af sin baggrund i dansk landbrug.

Sikke noget sludder!

Det er trist, at dansk indenrigspolitik i vid udstrækning går på at mistænkeliggøre politiske modstandere.

Jeg medgiver gerne, at det er en problematik, det er dyrket tidligere af andre oppositioner, men det bliver det ikke bedre af.

I sidste nummer af Slægtsgården har Esben Oddershede en interessant artikel om den nye landbrugslov, så jeg skal ikke kommentere meget på den, men blot konstatere, at der er kommet lempeligere regler for bopælspligt på slægtsgårde, og det åbner nogle muligheder for børn fra slægtsgårde, for at overtage gården med henblik på senere at tage bopæl på gården.

Jeg tror det vil virke positivt på lysten til at bevare gårde i familiens eje, omend nogle vil blive fritidsejendomme i en periode. På sigt vil det styrke landdistrikterne, fordi dem der køber disse ejendomme, vil have stor veneration for gården.

Det var et flot mesterstykke den afgående minister fik sat.

Hermed en høsthilsen fra Kaaregaard

Kate og Carl Martin Christensen

Slægtsgårdsarkivet:

Landbrugsmuseet,
Gl. Estrup, Randersvej 4,
8963 Auning,
tlf. 86 48 48 16, fax 86 48 41 82
E-mail:
arkiv@slaegtsgaardsforeningen.dk
Åbningstid: onsdag kl. 11-15.

Der er gratis adgang til arkivet, hvis man siger i porten, at man skal på arkivet.

Arkivarer:
Ejgil Overby, »Klausholm«,
Ansvej 12, 8620 Kjellerup,
tlf. 86 88 62 66

Helge Sørensen,
Enghavevej 6, Årslev
8900 Randers
tlf. 86 49 13 40

Ulrich Alster Klug, Kroebergvej 94,
2720 Vanløse, tlf. 38 76 11 76
og 24 63 97 81 (med telefonsvarer)
Træffes bedst mandag-fredag
kl. 7.30 - 8.00.
E-mail: dannebrog@post.tele.dk

Redaktion:

Ole G. Nielsen, Mølletoftegård,
Skælskør Landevej 83, Lundforlund,
4200 Slagelse.
Tlf./Fax 58 58 40 16.
OleGN@mail.tele.dk

*Nr. 372 udkommer omkring
den 20. oktober 2004. Stof til dette
nummer skal være hos redaktøren
inden den 20. september 2004.*

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Tryk: www.burchardt-reklame.dk

Slægtsgårdsrejsen til Kalmar og Öland

45 medlemmer havde en indholdsrig tur til Kalmar og Öland i den sidste uge af juli. Og takket være Niels Madsens gode kørsel, blev årets rejse en uforglemmelig oplevelse.

Det første ophold på turen var i Kristiansstad. Kong Christian den Fjerdes gamle fæstningsby, der blev opført efter Kalmarkrigen med freden i Knærød 1613. Vi så den imponerende Trefoldighedskirke, kikkede på lidt af den historiske by og havde tid til frokosten.

Vi passerede den nedlagte forsvarsby Kristianobel, og gjorde holdt ved Brømsebro, hvor freden blev underskrevet i 1645. Det var begyndelsen til Sveriges stormagtstilling, og Danmarks nedtur.

Dagens sidste stop var ved Hagby rundkirke, en kirke og et forsvarsværk, der skulle beskytte Kalmar mod fjender fra syd.

Vel ankommen til Kalmar blev i installeret på Stadshotellet, der ligger på byens Store Torv. Den gamle Kalmar by lå ved slottet, men efter en brand i 1647 besluttede den svenske konge at opføre en ny by på Kværnholmen. Denne by er monumentet over de tre svenske konger Carl X, XI og XII, den periode, hvor Sverige var en stormagt.

Andendagen var henlagt til det sydlige Öland. Den 6 km lange bro fra Kalmar fører os ind på Öland ved det gamle færgested - byen Färjestaden, og kort efter holdt vi ved øens mest berømte runesten - Karlevistenen - den sten der har den ældste runesindskrift på Öland.

Öland har mange kirker, der er bygget til forsvar for både sjæl og legeme. Kirke og forsvarsværk i ét bygningsværk. Den gamle kirke i Resmo ligner nu en almindelig landsbykirke, men fra 1200 til 1826 havde den tårn i begge ender, og var et typisk forsvarskirke. Vi så kirken med den interessante kalkmalerier fra o. 1100.

Turen fortsatte til Bårby, hvor der ligger resterne af en ringmur fra en bondeborg. En befæstet landsby. Her kan man se Ölands skæve form. I øst falder strænten brat ned mod havet, medens øens mod øst har et langt og jævnt fald. Netop den stejle stråning sparede jernalderbønderne for at bygge mur hele vejen rundt om landsbyen. Bårby ligger nær øens højeste punkt - Galgebakken - 57,4 m o h. Öland har en særlig landsbyform, radbyer, hvor gårdenes længer ud mod gaden er bygget sammen. Dem ser vi mange af, ligesom der ses skibssætninger, bautastene og stubmøller overalt.

Sydspidsen er interessant. Her lå kongsgården, idag øens største landbrug. Her havde kong Carl X, da han, som tronfølger, var hertug af Öland, bygget en mur tværs over øen, så han kunne have sine dådyr i fred. Fra det 42 m høje fyrtårn - Lange Jan, er der en god udsigt over området med de mange fugle.

Det meste jord på Öland er marginaljord. Kalkbund med et tyndt jordlag. Men enkelte steder ses kornmarker af alle slags, roemarker forekommer ligesom rapsmarker. Vi så også mange malkekøer.

Turens næste punkt var gæstgivergården i Gräsgård, hvor der serveres et udmærket måltid og vi nød kaffen i haven. Det var tid til at besøge Eketorp, en genskabt bondeborg fra vikingetiden. Her blev vi vist rundt og så nogle såkaldte historiske optrin.

Dagen sluttede på Alvaret, den store golde kalkplade, der kun er dækket af et tyndt lag jord. Ved den lokalitet, der kaldes Möckelmossen, et stort vådområde på alvaret, er der både et rigt fugleliv og et interessant flora.

Tredjedagen gik nordpå. Vi så Himmelsberga, en landsby der er omdannet til frilandsmuseum. Nordgården i landsbyen, en gammel slægtsgård, blev i 1957 købt af Ölands Hembygdsforbund. Og siden har museet bredt sig og det er et meget interessant sted.

Vi fortsatte til den gamle forsvarskirke i Gärdlösa, hvor vi beun-

drede kirkens indretning og inventar. Frokosten var henlagt til den hollandske mølle i Sandvik, hvor der er restaurant. Her serverer de Lufsa, en specialitet fra Öland. Det er en "kartoffelkage" med steget flæsk. Nogen fandt at oplevelsen var større end nydelsen, men det er altid fornøjeligt at spise det lokale, og iøvrigt ved vi, at i Sverige er øllet tyndt og portionerne afmålte.

Vi så den nedlagte kirke i Källa. Kirken har tre etager, nederste til kirke, mellemste til herberg og øverst til forsvar.

Ölands nordspiden er et helt andet landskab end sydspidsens, men også interessant og her kunne vi også gå op i fyret, der kaldes Lange Erik.

Så så vi to naturfænomener. Neptuni Akrar - Neptuns marker. Det var botanikeren Carl von Linné, der gav det stene område med de blå blomster navnet. Længere ned så vil Byrum Raukar. Havet har vasket det bløde kalksten væk, og tilbage i vandet står kalkstens-søjler.

Dagen var ikke længere, så vi kørte tilbage til Kalmar, og nogle valgte rundvisningen i Domkirken.

Fjerde dag indledtes med besøg på det store slotsruin Borgholm. Tænk på et slot som Kronborg, så har man størrelsen. Slottet brændte i 1806 og ligger nu hen som ruin. Ved siden af ligger byen af samme navn. Det blev en mondæn sommerby, og derfor valgte den svenske dronning at lægge sin sommerresidens, Solliden, lige syd for Borgholm. Vi fik tid til at se parken og residensen, og de der kom først ned i parken fortalte, at de havde hilst på dronningen. (De så i hvert fald, at hun kørte fra stedet!)

Vi fik en udsøgt middag i en kælder fra 1666, og kunne bruge eftermiddagen i Kalmar efter behov. Der var tilbud om en tur på Kalmarhus, lidt rundt i den gamle bydel, kik på byen fra 1660'erne og endelig besøg på Lensemuseet, hvor der er en stor og meget interessant udstilling om det svenske krigsskib Kronan, der sprang i luften i slaget ved Öland 1. juni 1676. (Det var i Den skånske Krig, da Niels Juel ved flere lejligheder vejledte broderfolket.)

Næste dag gik det hjemad gennem Småland, hvor vi så et glasværk. Frokosten serveredes på Bösjöklosteret, hvor der både er smukt og charmerende. Og ikke mindst, maden er både velsmagende og rigelig.

Efter en timers kørsel var vi i Kastrup, de første steg af bussen, og rejsen var slut.

Turen var et eksperiment. Tidligere har vi haft forstandige lokale guider, der talte et sprog, som ikke alle forstod. I år havde man en uforstandig rejseleder, der talte et sprog som alle forstod.

Men vi havde det hyggeligt.

OGN

Hele rejseselskabet foran domkirken i Kalmar.

Ingvorstrup Hovedgård

Af arkivleder Ejgil Overby, Dansk Slægtsgårdsarkiv.

For nyligt har Anne Lis Ladefoged udgivet bogen om Ingvorstrup Hovedgård, der ligger i Vejlbysogn, ca. 8 km fra Grenå Strand. Siden 1998 har Anne Lis Ladefoged sammen med sin mand, Hans Alrø Christensen, boet på Ingvorstrup, der er en slægtsgård, da de er tredje generation på den historiske gård.

Ifølge skriftlige kilder kan Ingvorstrup føres tilbage til 1441, men de mange gravhøje i området tyder på, at der har levet mennesker på Ingvorstrups jorder i flere tusind år.

Gennem tiderne har Ingvorstrup haft over 50 ejere, blandt andet adelsslægterne Skeel, Rosenkrantz, Rosenørn, Trolle og Krag, men mange forskellige mennesker af borgerlig herkomst har også været med til at præge gården.

”Præsten i Vejlbysogn”

Dog, i listen over de kendte ejere, leder man forgæves efter Morten Buus, der ifølge Blicher skulle være ansvarlig for henrettelsen af Vejlbysognpræsten, Søren Jensen Qvist, i 1526. Efter Blicherfortællingen skulle den griske herremand have friet til præstens datter og fået nej. Det oprørte ham meget, og da hans bror, Niels, som var ansat som avlskarl hos præsten, pludselig forsvandt, anklagede han denne for at have taget hans bror af dage. Ikke nok med det, det lykkedes at finde liget af en ung mand, som bar broderens klæder, og præsten blev kendt skyldig og henrettet. Da Niels senere dukkede op, blev man klar over, at der var begået et justitsmord. Det er vel tvivlsomt, om forløbet er beskrevet rigtigt, men der er ingen tvivl om, at præsten blev uretfærdigt henrettet. En søn, Peder Jensen Qvist, fik sagen genoptaget, og det viste sig, at to af vidnerne havde aflagt falsk ed. For det blev de i 1534 henrettet, og fra da af er der mange sagn i folkemunde om begivenhederne, bl. a. udpeges præstens hustru som den, der havde begået mordet, ligesom Morten Buus optræder som spøgelse i Ingvorstrups omgivelser, selvom han aldrig har ejet gården!

Hovedgården

I 1773 var Ingvorstrup gods på godt 2200 tdr. land, men i 1868 blev al bøndergodset frasolgt. I 1914 frasolgtes yderligere syv ejendomme, og Ingvorstrup fik sin nuværende størrelse på 120 ha.

Ingvorstrup o. 1900.

Hovedbygningen blev opført i 1872 for den daværende ejer, Jens Hansen Mosegaard. Den er solidt bygget med høj kælder og gennemgående frontispice.

Avlsgården nedbrændte delvist i september 1920. Årsagen var en gnist fra lokomotivet, der trak tærskværket.

Hovedbygningen blev reddet og en staklade blev ikke berørt af branden.

Arkitekt M. C. Thoft, Grenå udarbejdede tegninger til en ny avlsgård. Der anvendte i størst muligt omfang materialer fra de nedbrændte længer. Ejeren var S. Sørensen, som sad med gården fra 1918 til 1921. Eftersalget flyttede han til Nattrupgård ved Horsens.

Slægten

Familien Christensen overtog gården i 1924. Ludvig Karl Marius Christensen (1865-1938) drev gården indtil sin død i 1938. Han var gift med Jørgine Sofie Dragsbæk (1866-1929). De var begge født i Hyllested. I ægteskabet var tvillingerne Olga og Harald.

I 1938 blev Ingvorstrup overtaget af sønnen Harald Christensen (1902-1988), der havde fået en god landbrugsuddannelse, og som blev kendt for sin energiske arbejdsindsats. Han døde i 1988, hvorefter gården blev overtaget af enken, Gunda Alrø Christensen. Efter hendes død i 1997 overtog sønnen, Hans Alrø Christensen, gården i 1998.

Til billedet af slægtsgården hører tilmed, at Anne Lis Ladefogeds farfars fætter, Helmer Ladefoged ejede Ingvorstrup fra 1921. Han døde af den spanske syge i 1923, efter et langt og smertefuldt sygeleje.

Hans Alrø Christensen blev, som ældste søn, uddannet landmand, men valgte efter militærtjeneste og år som forvalter at blive elektriker, og derefter gennemførte han ingeniørstudiet.

I 1979 købte han og hustruen et mindre landbrug på Sjælland, som blev afløst af et større, som de drev, indtil de flyttede til Ingvorstrup i 1998.

Driften

Fra nytår i år har Hans Alrø Christensen været fuldtids landmand, og han er gået i gang med at genskabe den gamle gård. Avlslængerne er utidssvarende, derfor bliver de fjernet og i stedet for opføres to store længer til maskinhus, værksted og lager. Hans Alrø har selv tegnet længerne, der opføres i røde mursten men sandskures og males hvide. De dækkes med blå glacerede tegl. Den første længe er under opførelse, og den anden længe er planlagt til 2006.

I hver gavl er der to runde huller til sløruglerne. I Århus amt er der 4 registrerede sløruglepar, det ene par findes på Ingvorstrup. I år var der igen to unger i den opsatte redekasse.

Hans Alrø er meget interesseret i fugleliv og giver derfor redeplass til sløruglerne. Men gården har også en ynglende nattergal, tårnfalke og mange fiskehejrer. Desuden er der observeret både isfugl og ravn.

Hans Alrø fortæller også, at når svalerne er forsvundet er det tidligere miljøminister Svend Aukens skyld. Et svalpar skal have to kuld unger om året for at bestanden kan opretholdes, og når man forlanger at møddinger og gylletanke skal overdækkes, så forsvinder fluerne og dermed svalernes føde.

Vi tætnere vore bygninger, siger Hans Alrø, og dermed fjerner vi redestederne for mange fugle, og det skal vi være opmærksomme på, når der bygges nyt.

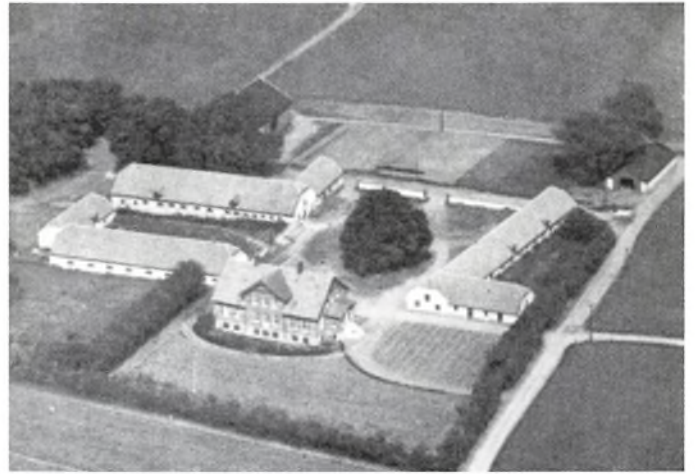
Ingvorstrup har 100 ha landbrugsjord, der dyrkes med raps byg og hvede. 10 ha er skov - overvejende løvskov. Gården har 1,8 km kanal - Sydkanalen fra Kolindsund. Med områderne langs med kanal og vandløb samt brak og skov har gården 40 ha rekreativt område.

Bogen

Uden at gå i detalier må det siges, at Anne Lis Ladefogeds bog er en glimrende illustration af, hvordan man kan nå langt i en historisk undersøgelse, ved at gennemgå al tilgængelig materiale. Derved opnår man at fremkomme med en særdeles spændende og nyttig viden om en lokalitet og dens placering i lokalsamfundet til forskellige tider.

Det vil være ønskværdigt, hvis mange andre ville følge Anne Lis Ladefogeds eksempel.

Bogen er på 128 sider og kan erhverves ved henvendelse til ęnsarkivet i Grenå.

Ingvorstrup o. 1930 med avlsgården, der blev opført efter branden i 1920.

Sognerådet

Medens vi venter på den nye kommunale struktur, kan det være fornøjeligt at vende blikket mod de gamle sogneråd, som blev afskaffede ved kommunalreformen i 1970.

Sognerådet kendte deres folk i sognet, og det gav en meget mere enkel sagsbehandling.

I jubilæumsskriftet for Brøndby Kommune gives to eksempler på sognerådets sociale engagement i 1902:

Aldersunderstøttelse

"I Anledning af Deres Andragende til Sogneraadet om Forhøjelse af den Dem tilstaaede Aldersunderstøttelse.

I Andragendet anføres det, at De maa anvende 13 Kroner til Salve om året til Deres syge Ben, men Sogneraadet formener, at dersom De ikke drak så meget Spiritus, som De beviselig gør, saa ville Deres Ben være fuldstændig lægte.

Sogneraadet former, at De nok i Gennemsnit forbruger for mindst 20 Øre Spiritus om Dagen, hvilket beløber sig til 73 kr. om Aaret. Blev dette Beløb anvendt til Føde, Klæder og

Brændsel, saa ville baade De og Deres Hustru være bedre stillet i økonomisk Henseende. Sogneraadet må derfor afslaa Deres Andragende med tilføjelse af, at saa længe De har Raad til at forbruge saa stort et beløb på Spiritus, så trænger De heller ikke til Forhøjelse af Deres Aldersunderstøttelse."

Kaffe

At de gamle sogneråd ikke blot tænkte på kommunens penge, men også havde et socialt engagement, viser irrettesættelsen af bestyreren af den lokale fattiggård:

"Da der af Fattiglem Hans Madsen er klaget over, at der er blevet nægtet Sammes Hustru, Fattiglem Marie Madsen, kogt Vand til kaffe, skulde man hermed tjenstligt anmode Dem om, at der fremtidig maa blive hende udleveret koghedt Vand til Tillavning af den omhandlede Drik, og ikke undlade at tilkendegive, at Sogneraadet misbilliger, at saadan Nægtelse er sket, naar i øvrigt ikke dertil nogen gyldig Grund foreligger."

80 år

*Peder Nørgaard Larsen,
St. Engeborg i Salling fylder
den 26. august 2004 80 år.*

*Peder Nørgaard Larsen var
fra 1982 til 1990 formand
for Midtjysk Kreds og medlem af Dansk Slægts-
gårdsforenings hovedbestyrelse.*

*Han er stadig medlem af bestyrelsen for den lo-
kale kreds.*

*Peder Nørgaard Larsen ejer og driver stadig
St. Engeborg, hvor han er 7. generation.*

Årsmødet 2005

Årsmødet i 2005 afholdes i dagene
28. og 29. maj.

Generalforsamling, fest og overnatning
er henlagt til Park Hotel i Løgstør.

Der planlægges en fortur fra de østlige
øer fredag, den 27. maj.

Tjørnebo og Vesterlund

Matr. nr 10a og 10b, Brandelev ved Næstved

Af Ole Krog Jensen, Krogbrogård, Brandelev.

Landsbyen

Som fast bosted d.v.s. landsby er Brandelev mellem 16 og 1700 år gammel. Indtil da var der en boplads, der lå på nuværende Baunegårds jord, syd for Holmevej, med sin Baune ved de tre gamle stendysser, som var i det nordvestlige hjørne af Stenholmsgårdens mark. Meget langt tilbage i tiden flyttede denne boplads, med passende mellemrum, på højdedragene syd og nord for, hvor Næstelsø by ligger nu. Det har været en ret dominerende boplads med en stærk ledelse. Man dyrkede det bedste af den jord, som lå nærmest, og havde jagt og fiskeri ca. på det område, som i dag udgør Næstelsø, Bonderup, Nr. Tvede, Brandelev og Ll. Tvede. På et tidspunkt, i 300 årene, blev bopladsen delt, måske mellem brødrene Brandi og Nestle. Det kan have været deres moder, der var begravet i en meget rigt udstyret grav i midten af bopladsens begravelsesplads, der lå på den sydlige af nuværende Næstelsøgårds mark.

Nestle fik sin del af området på højderyggen, som blev kaldt Nestleshøv, senere Næstelhøgh, nu Næstelsø. Brandi grundlagde sin nye boplads lidt længere mod øst på bakkeskråningerne ned mod den daværende sø. Det var Brandi's levn, som betyder arv eller arvegods. Brandi's levn stavedes i 1297 Brandeleuæ, senere Brandeløf, derefter Brandeløv indtil for godt 100 år siden, da det ændredes til Brandelev. I middelalderen lå der en hovedgård opført af munkesten i byen. Den ejedes af Iver Iversen, og derefter af dennes søn Bo Iversen, som i 1356 overdrog den til Kong Valdemar Atterdag, som lod den nedrive. De syv af byens 12 gårde gik i arv fra Valdemar Atterdag til hans datter, dronning Margrethe, der skænkede dem i 1401 til Gaunø kloster, som hun oprettede dette år. Ved reformationen 1536 kom klostergodset under kronen. I 1584 solgte Frederik II Gaunø, og dermed syv gårde i Brandelev, til Hans Johansen Lindenow.

Fra Lindenow og hans arvinger er disse gårde, nok mest på grund af skatterestancer, kommet tilbage under kronen, hvoraf de tre administrativt hørte under Sorø kloster.

Tjørnebo

En af disse tre gårde var nuværende nummer 10. Den var ifølge matriklen af 1664 beboet af Markus Andersen. Han skulle svare i skatter og afgifter til sit herskab: 4 pund 1 fjd. byg, 2 tdr. 1 skp. havre, 1 får, 1 lam, 1 gås, 4 høns, 20 æg, 1/2 fodermød og 2 mark sølvpenge.

Sammen med Sorø klostres to andre gårde måtte han sætte 20 svin på olden i byens skov. Disse tre gårde er anført som byens største med ikke mindre end 18 t. 1 fdk. hartkorn til hver gård. Fire af byens andre gårde angives til at være næsten lige så store, nemlig med hver 17 t. 1 skp. Til gengæld havde de sidste fem gårde kun hver 4 t. 1 skp. i hartkorn.

Det forekommer mærkeligt, at byens gårde er så forskellige i størrelse. I matriklen er der da også en tilføjelse, hvor der står: "Efter samtlige by og sognemændenes beretning skal disse foreskrevne 12 gårde i Brandelev have lige brug, skat og mål, både i ager og eng, endog de står ulige ved matriculens indrettelse var angivne og i hrtk. anslagne hvilket de højstskyldendes udelæggelse forårsager som allerede med fire er sket".

Det betyder, at byens 12 gårde deltes nogenlunde lige om byens agerjord og eng og om de skatter, der skulle svares, hvilket lyder meget demokratisk.

Om Markus Andersen's gårds salg står der i kronens skøder: "År 1687 den 26. februar. Skøde til Niels Mundt til Rønnebæksholm, major til hest – mod erlæggelse af 80 rdl. for de skatter, som deraf kunne restere til 1. maj 1684 på i Vordingborg amt, Hammer herred, Næstelsø sogn, Brandeløf, part i en øde gård, i hvilken han selv i forvejen har 7 tdr. 2 skp. 3 fdk. hartk. Den gårdpart kronen tilskøder ham er 10 tdr. 5 skp. hartk.

Tjørnebo 1911

Tjørnebo 1941

Major Niels Mundt ejede altså en del af gård nr. 10, men blev nu ejer af hele gården, som var øde, d.v.s. fæsteren, Markus Andersen, var død eller havde simpelthen forladt gården. Derfor kan der godt have boet nogen på gården, men skatterne er i hvert fald ikke blevet betalt, og jorden er ikke blevet dyrket. Omtrent samtidig med denne handel køber Niels Mundt endnu en gård i byen, nemlig nr. 8, Boulsbjerggården.

Hvor længe nr. 10 var ødegård, vides ikke. Vi skal ind i 1700-tallet før den næste fæster, vi kender navnet på, dukker op. Han hed Niels Claussen og var søn af Boel Olesdatter og Claus Andersen, som havde Rønnebæksholms anden gård i fæste, nr. 8. Rønnebæksholms fæsteprotokol begynder 1719, og her er hans fæste ikke indført. Niels Claussens død er aldrig indført i Næstelsø kirkebog, hvorimod der i 1754 står: "Begravet en fattig enke, Bodil Niels Claussen af Brandelev. I 1740 måtte Niels Claussen gå fra gården, formodentlig fordi han ikke kunne klare sine forpligtigelser, og derfor fik han ikke aftægtsophold på gården." (Kvægsygen).

I Rønnebæksholms fæsteprotokol står der: "5. januari 1741. Jeg Christoffer Tage til Rønnebæksholm gør vitterligt, at have stedet og fæst til Ole Hansen, min bondegård beliggende Næstelsø sogn, Brandelev by, som Niels Claussen sidst førhen beboede. Samme bondegård står for htk. ny landmålings matr. ager og eng 6 t. 7 skp. Ved gårdens tiltrædelse haver han annameret fuld besætning til forsvarlig brug og medfart, hvilken gård bemeldte Ole Hansen med al dens tilliggende i by og mark, som nu tilligger at bruge og beholde sin livs tid".

Den nye mand, Ole Hansen, var fra Rønnebæk, vistnok Højgård. Fransischa Carlsen fortæller i sin bog om Rønnebæksholm om Store Ole i Brandelev, og hun har gaml Per Hendrik, som var 89 år i 1860, som kilde, fordi hans farmor flyttede som lillepige med til Brandelev. Når alle andre havde ondt ved at betale herskabet, kunne Store Ole altid betale, og i hans gård var nok af alle dele, men han tålte heller ikke knubbede ord af herskabet, kaptajn Tage til Rønnebæksholm, som også helst var fri for at tale med Store Ole.

Foruden lillepigen var også nissen flyttet med fra Rønnebæk, og Store Ole sagde til lillepigen, at når hun om morgenen skulle ud at muge under kvæget, så skulle hun ikke blive bange for den lille dreng, som ville komme og hjælpe hende. Hun skulle være venlig mod ham, for så ville han gøre mere end det halve arbejde for hende. Næste morgen, da lillepigen kom i stalden, kom den lille dreng også og

hjalp hende, og hun gjorde, som hendes husbond havde sagt, og det gik meget godt.

Men – da hun kom sammen med andre piger, der havde samme arbejde som hun med kvæget, og de klagede over, det var strengt arbejde, fortalte hun om den lille dreng, og hvor let arbejdet var for hende. Næste morgen kom den anden pige, som tjente i gården, og vækkede lillepigen, som lå ganske nøgen og sov på møddingen, og hun spurgte hende, om hun var rigtig i hovedet, siden hun lå der og sov helt nøgen. Men lillepigen vidste godt, at det var nissen, som havde båret hende derud, fordi hun havde talt om ham til de andre piger, og siden talte hun aldrig om ham, før efter hun i flere år havde været gift og boede i en gård i Rønnebæk. Da kom hendes mand en dag ind til hende og fortalte, at den lille dreng havde været hos ham i stalden og tilbudt sin tjeneste, men konen bad ham dog endelig ikke tage imod tilbuddet, for hellere måtte de være fattige med æren i behold end vinde gods og guld på uret måde. Manden bad så nissen gå bort og ville ikke tage imod hans tjeneste, men fra den dag havde de ikke held med kreaturerne, så de til sidst blev fattige og måtte gå fra gården.

Men hos Store Ole i Brandelev blev nissen, og den har været på gården lige siden, og den er der endnu. Hver juleaften har gårdens folk sat risengrød op på loftet, og så kan alle høre nissen pusle i halmen, og nogen kan næsten se den i mørket, og den spiser altid risengrøden, så det er helt sikkert!

Ole Hansen blev gift med Karen fra Mogenstrup mølle, samme år, som han blev gårdmand i Brandelev, 1741. Han var da 35 år og Karen var 30 år. Hvor mange børn de fik, ved jeg ikke. Tilsyneladende havde de ingen døtre, men i hvert fald to sønner, Jens Olsen, som kom til at bo i Toksværd og Anders Olsen, født 1747, som senere fik hjemgården.

I 1748 skriver præsten i kirkebogen: "Hans Olsen af Rønnebæk død for hans søn Ole Hansen". Det betyder at Hans Olsen har været på besøg hos sin søn og nok pludselig er død, han var da 66 år.

I 1762 skete der en ting, som havde stor betydning for Ole Hansen og hans familie. Hans gård blev solgt, og med i handelen fulgte gårdens beboere. Canceliraad Peter Collet til Rønnebæksholm mageskiftede med kammerherreinde Trolle til Holmegaard de to gårde og et hus i Brandelev med nogen skov + 1 gård i Pederstrup med tre gårde i Rønnebæk, to gårde i Sipperup og et stykke skov i Styrlinge skov.

Det gods, som kammerherreinde Trolle fik, var ikke så meget værd, som det hun afgav, så hun fik yderligere af Collet 75 rdl. 2 m. 13 skl. dansk courant.

Dermed var Holmegaard eneejer af hele Brandelev. Om Store Ole var glad for at få nyt herskab vides ikke, men han er helt sikkert heller ikke blevet spurgt. Ole Hansen fik sin livsgerming på gården i Brandelev i næsten 30 år. Så døde han i 1770, 64 år gl.

Sønnen Anders Olsen fik lov til at blive sin fars efterfølger i gårdfæstet. Året efter i 1771 giftede han sig med en nydelig og dygtig ung pige, Bodil Jørgensdatter, som var 20 år og datter af gmd. Jørgen Pedersen nr. 11. Hun havde en søster, Ane, der var gift med gmd. Rasmus Jørgensen, nr. 6. En anden søster, Karen blev gift ind på nr. 3 Skovgård, og hendes bror, gl. Jens Jørgensen, fik deres fødegård efter faderen. Desuden havde de en halv søster, Johanne, på Næstelsøgården. De unge mennesker var altså i familie med det halve Brandelev og selv blev de stamforældre til en kæmpe stor slægt. I løbet af de næste 25 år fik de i hvert fald mindst ni børn: Ane 1774, Karen 1776, Maren 1777, Ole 1779, Mette 1781, Jens 1783, Niels 1784, Jørgen 1786, og Ole 1796.

I 1797 blev Brandelev by udskiftet. Hver gård fik samlet sin jord i en lod. For at det kunne ske, skulle fem af byens 12 gårde flyttes uden for byen. Og var der noget datidens bønder ikke var glade for, var det at skulle rive sin gård ned i byen og flytte ud på marken, hvor den nye gård kom til at ligge alene. Men Anders Olsen var heldig. Hans gård fik lov at blive liggende på sin plads i byen, og den blev tildelt 67 t.l. af byens jord, nok ikke opdyrket alt sammen, men ellers en udmærket lod.

I 1803 skete den næste store begivenhed i Anders Olsens tilværelse. Han blev selvejergårdmand. Alle Brandelevs gårdmænd overtog deres gårde til selveje 1. maj 1803 til en ens pris for dem alle, 2074 rdl. 66 3/4 skl. uden udbetaling. 2/3 af prisen lod sælgeren Danne-skjold-Samsø til Holmegaard blive i ejendommen som 1. prioritet. Den sidste 1/3 lånte man som 2. prioritet i Den kongelige almindelige enkekasse.

Der var store fordele ved at være selvejer, den største var nok, at man ikke længere skulle forrette hoveri for herskabet. Der var naturligvis også ulemper, nu fik man terminer. Hvad der ikke var til at forudse på det tidspunkt, var, at 10 år senere gik Danmark fallit. Der blev derefter pålagt alle ejendomme at indbetale 1/6 af ejendommens værdi som økonomisk grundlag for den nye rigsbank. Beløbet kunne dog afdrages over en årrække. Dette fik selvejerne at mærke, mens fæsteme ikke skulle betale denne ydelse, da de ikke ejede deres gårde.

Anders Olsen var nu blevet 56 år. Bodil var 52 år og de ældste af børnene forlængst blevet gift. Den ældste af pigerne, Ane, blev i 1794 gift med Anders Nielsen i Toksværd. Han døde få år efter brylluppet

Tjørnebo 1988

og i 1798 blev Ane atter gift, nu med Hans Jørgensen, Fladså. De to næste piger, Karen og Maren, var også blevet gift, og det skal der næsten sættes en streg under, for dem skal vi bruge igen senere.

Karen blev gift 1798 med gmd. Niels Jensen, Bonderup. Maren blev gift 1804 med Rasmus Christiansen fra Fensmark, og de fik en ejendom i Bonderup. Af drengene ved jeg ikke hvad Jens og Jørgen er blevet til. Den 18-9-1808 blev Niels gift med unge Jens Jørgensens eneste datter, Karen, fra nr. 2, Fiskebækgården.

Karen havde kun en broder, Peder, og lige nøjagtig en uge efter, blev han gift med gl. Jens Jørgensen, nr. 11, eneste barn, Karen. Gl. Jens Jørgensen var, som jeg har fortalt, bror til Bodil, Niels Andersens mor, så Niels var altså fætter til sin kones svigerinde.

Karen og Peder havde en datter, inden de blev gift. Det var på den tid meget forargeligt, og præsten skrev da også følgende bemærkning i kirkebogen: "Et besvangret fruentimmer, nemlig Karen Jensdatter, havde en datter til dåben kaldet Ane. Barnet blev holdt over dåben af Jørgen Rasmussens kone (Karens faster) i Brandelev. Faddere var: Christen Henrichsen (Karens onkel, nr. 3 Skovgaard), Lars Christensen (Karens fætter, nr. 14 Ørbækgård), og Anders Olsen (Karens onkel, nr. 10). Til barnefader blev udlagt ungarl Peder Jensen, Brandelev". Og så tilføjer præsten ligesom for at glatte lidt ud: "For moderen og bemeldte ungarl Peder Jensen blev samme dag lyst til ægteskab".

Ja – det var sådan et lille sidespring, men læg mærke til familien holdt sammen og støttede de unge.

Anders Olsens Niels var altså nu blevet gift med Ane Jensdatter, og det var meningen de skulle have gården. Men de gamle var ikke meget for at slippe tøjlerne helt, men så gjorde Anders Olsen det, at han oprettede et testamente, hvori det bestemtes, at når både Anders Olsen og Bodil var døde, skulle Niels have skøde på gården og ca. 2/3 af jorden. Den ene 1/3 af jorden skulle den yngste søn, Ole, have, og det blev derefter en selvstændig ejendom, nr. 10b, Vesterlund.

Anders Olsen døde i 1823, 76 år gl., og Bodil døde i 1829, 78 år gl. Samme år, 1829, fik Ole og Niels tinglyst skøde på deres ejendomme. Ole vender jeg tilbage til. Niels var blevet 45 år, inden han fik skøde på gården. Han var en dygtig mand, der kunne skrive, og han havde en nydelig og læselig skrift. Han blev sognefoged i 1827, da den tidligere sognefoged, Gasmann på Næstelsøgården, døde i december 1826.

Der havde i mange år været en stor familie på gården, men Ane og Niels Andersen fik ingen børn. Men det gjorde Nielses søster Maren i Bonderup, og nu fik Ane og Niels hendes datter, som også hed Maren, født 1811, som plejedatter, så slægtsfølgen var sikret. Det blev den yderligere for Nielses anden søster i Bonderup, Karen, havde to sønner og én datter. Datteren hed Maren, og var gift med Rasmus Berthelsen i Næstelsø. Ældste søn, Ole Nielsen, var i 1822 blevet gift med datteren på Maxhavegaarden, og var derefter blevet ejer af denne gård.

Så er der yngste søn, Jørgen født 1808, tilbage. Han blev i 1834 gift med sin kusine, Maren Rasmusdatter, Niels Andersens plejedatter, og eneste arving til gården i Brandelev. De første år havde de Jørgen Nielsens fødegård i Bonderup, men 1840 fik de skøde på gården i Brandelev og flyttede hertil. De fik en meget stor familie, idet de fik otte børn, hvoraf de to ældste var født på gården i Bonderup: Niels f. 1836, Anders f. 1839, Karen f. 1841, Maren f. 1843, Christian f. 1846, Rasmus f. 1849, Jens f. 1851, Ole f. 1855.

De havde altså små børn i nogle og tyve år, så der blev for alvor liv i gården, både for unge og gamle, for aftægtsfolkene, Ane og Niels Andersen, boede naturligvis på gården til deres dages ende. Niels Andersen døde i 1862, 78 år gl., og Ane døde året efter, 1863, 74 år gl.

Ved folketællingen 1860 er alle børn, små og store, hjemme hos forældrene. Ældste søn:

1) Niels, er da nævnt som træskomand. Samme år, 1860, blev han gift med Johanne Hansdatter, steddatter af hmd. Hans Jensen, Brandelev. Da der nu kom svigerbørn, som også skulle bo på gården, begyndte det at blive lidt trangt, så i 1866 købte Johanne og Niels Jørgensen 6 t.l. af gmd. Bendt Jensen, 11 a, og her byggede de og fik deres hjem. Jeg kan huske, min far fortalte, at Niels Jensen også var hestegilder. Det er ejendommen matr. nr. 11 f, Johanne døde i 1873, 41 år gl., og i 1879 blev Niels gift for anden gang, nu med Karen Jensdatter, datter af hmd. Jens Andersen, Næstelsø.

2) Anders blev gift 1865 med Karen Pedersen, datter af afdøde hmd. Peter Olsen, Brandelev. Samme år købte de 11 c (Olav Brandelevs ejendom), og den ejendom havde de i 51 år, til 1916, da to af deres børn, Niels og Johanne, overtog den. Deres tre andre børn var Marie, Karen og Maren. Marie blev gift med Peder Olsen, Størlinge, senere Næstelsø. Karen blev gift med Hans Jensen. De fik en grund af ejendommens jord, hvor de byggede hus (nuværende ejer Søren Larsen). De havde en datter, som også hed Karen, der blev gift med sognefoged Niels Larsen, Næstelsø. Den sidste af de fem søskende var Maren, der blev en meget kendt og brugt kogekone.

3) Karen blev gift, også i 1865, med en enkemand og husmand, Christen Nielsen, Kalby.

4) Maren blev gift 1870 med Jens Andersen, søn af parcelist Anders Andersen, Næstelsø (Lodals ejendom)

5) Christian blev gift, også 1870, med Karen Hansen, plejedatter af hmd. Anders Hansen, Brandelev.

6+8) Rasmus og Ole ved jeg ikke noget om.

Så er der nr. 7) af søskendeflokken, Jens, tilbage. Faderen, Jørgen Nielsen, var død allerede i 1866, kun 58 år. Moderen, Maren Rasmusdatter, overdrog syv år senere, i 1873, gården til Jens, i daglig tale altid kaldet Jens Jørn. Han var da 22 år. Fire år senere fik Jens Jørn en kone, og hvor kom hun så fra?

Jeg nævnte før, at Jørgen Nielsen havde en bror, der fik Maxhavegård i 1822. Ole havde fået en søn og to døtre. Den ene datter blev gift med Peder Nielsen, Boulsbjerggården, nr. 8. Den anden datter, Johanne, var blevet gift med Peder Jørgensen, Tvedebrinkgaarden, nr. 5a. Det var altså Jens Jørns kusiner. Johanne og Peder Jørgensen havde sønnerne, Jørgen, senere Fiskebækgård, nr. 2, og Jens (sognerådsformand), som fik hjemgården, og så havde de en datter, Maren, og med hende blev Jens Jørn gift i 1876. Altså sin kusines datter.

Maren og Jens Jørn flyttede efter brylluppet ind i et helt nyt stuehus. Allerede i 1874 var Jens Jørn begyndt på byggeriet. Det nye stuehus blev bygget lige syd for det gamle, altså ud i haven mod vejen (gadejord), så kunne man nemlig bo i det gamle, til det nye var færdigt. Bag-efter kunne man så få en større gårdsplads ved at rive det gamle ned. Jens Jørn var i det hele taget en meget tænkso og hittepåsom mand. Sammen med svogeren, Jens Pedersen, Tvedebrinkgaarden, fik han startet en pogeskole i Brandelev i midten af 1880erne med Kirsten Hansen, senere gift Jungsmark, Nr. Tvede, som lærer. Jens Jørn havde nu det nye stuehus med en anelig storstue midt i byen, og her havde pogeskolen til huse, indtil man flyttede ind i det første forsamlingshus, som Jens Jørn også var med at få i gang. Pogeskolen holdt juletræsfest (ikke almindeligt på den tid) også i Jens Jørns storstue, første gang vistnok i 1887. Herfra stammer traditionen med juletræsfest for Næstelsø skoledistrikt.

Desuden praktiserede Jens Jørn som "klog mand". Dyrlæger kendte man meget lidt til, og læger sendte man kun bud efter i alleryderste nødstilfælde. Så var det nemmere at sende bud efter Jens Jørn, som foretog åreladning både på dyr og mennesker.

Uden på nogen måde at påstå, der skulle være nogen sammenhæng, så fungerede Jens Jørn også som ligsynsmand. Senere fik vi både læge og dyrlæge i Brandelev, og så opgav Jens Jørn sin praksis og forærede sine instrumenter til dyrlægen, så han derefter kunne koncentrere sig mere om at være ligsynsmand.

Bag gården indrettede Jens Jørn en kreaturvægt, så egnens folk kunne få vejret deres heste og kreaturer. I 1898 kom anlægsarbejdet af Præstøbanen i gang, og omgående viste Jens Jørn sin forudseenhed og ansøgte om at få lov at oprette en kro eller afholdshotel i Brandelev. Det skulle have ligget, hvor husene Stationsvej 8 og 10 ligger nu. Men sognerådet nægtede at give tilladelse. Det kunne ellers have medvirket til at give Brandelev en yderligere opblomstring, da den blev stationsby.

Maren og Jens Jørn havde fire børn: Niels f. 1876, Anders f. 1878, Jens f. 1881, og Kristine f. 1883.

Niels rejste til Amerika, hvor han døde. Jens fik en gård i Kattinge ved Roskilde, hvor slægten stadig residerer. Kristine blev gift med Anders Carlsen fra 3c Brandelev, og de købte matr. nr. 16, Brandelev, hvor de boede, indtil de solgte til Jørgen Tvedebrink.

Anders overtog fødegården i 1921 og giftede sig med Elly Pedersen fra Stenholmgården. Anders Jørgensen, i daglig tale Anders Jørn, eller bare Ans Jørn, som jeg godt kan huske, interesserede sig meget for sin by og fik i 1940 genoprettet Brandelev Bylaug under den form, som vi kender i dag.

Byens folk samledes, når bylauget holdt Sct. Hansfest og andre festligheder i Ans Jørns lade. De åbne døre og den store gæstfrihed fra Jens Jørns tid fortsatte, og flere af byens folk, som kunne have behov for det, kom og spiste til middag hos Elly og Ans Jørn, og sommetider bragte man middagen, hvis nogen havde svært ved at færdes.

Den store gæstfrihed var også kendetegnende hos Bodil og Svend Georg. Da vi for snart en del år siden dannede vores lokalhistoriske udvalg, havde vi arkivrum hos Bodil og Svend Georg. Her samledes vi utallige gange, og megen tid gik med snak og kaffedrikning, men ind imellem var det også meget seriøst.

Resultatet var i hvert fald udmærket. Det var bogen "Næstelsø sogns historie.

I 1978 indrettedes der et posthus i en af gårdens bygninger og der færdedes mange mennesker ved Store Oles gård. I 1991 blev posthuset 4731 Brandelev nedlagt.

Da bylauget kunne fejre sit 50 års jubilæum i 1990, blev det også markeret med en sammenkomst i Ans Jørns, nu Svend Georgs lade – samme sted som det blev stiftet.

Store Oles gård ligger der stadig, og jeg håber, nissen stadig vil være trofast.

Fæstere og ejere af Tjørnebo:

Matrikelnummer 10a, Holmevej 63, Brandelev, 4700 Næstved.

1664 Markus Andersen.

Indtil 1740 Niels Claussen og Bodil.

Ole Hansen og Karen Jensdatter

Anders Olsen og Bodil Jørgensdatter

Sognefoged Niels Andersen og Ane Jensdatter

Jørgen Nielsen og Maren Rasmusdatter

Jens Jørgensen og Maren Pedersen

Anders Jørgensen og Elly Pedersen

1960 Svend Georg og Bodil Jørgensen

Vesterlund

Vi skal tilbage til Anders Olsens testamente fra 1808 og hans yngste søn, Ole, bror til sognefoged Niels Andersen.

Det var det testamente, der efter Anders Olsens og Bodil Pedersdatters død i 1829 gav adgang til tinglyst adkomst for Niels Andersen på gården nr. 10, minus 1/3 af jorden, som yngste søn, Ole Andersen, fik tinglyst som sin ejendom 10b.

Ole giftede sig, da han var 23 år i 1819. Hans kone var også fra Brandelev – hun var også ud af familien – det var hans fætters datter, Johanne Jørgensdatter, datter af Jørgen Rasmussen, nr. 6. Jørgen Rasmussens mor, Ane, var søster til Ole Andersens mor, Bodil.

Johanne havde to søstre. Karen der blev gift med Peder Hansen, nr. 5c (oldeforældre til Otto Hansen, Næstelsø). Den anden søster hed Kirsten, men hun døde som 17 årig, i 1822.

Ole og Johanne har nok opført bygningerne på deres jord samme år, som de blev gift, så de kunne flytte ind under eget tag, selv om Ole ikke fik tinglyst skøde på sin ejendom, før forældrene var døde. De fik en datter, Karen, i 1823, og en søn, Anders, i 1824, men han døde som lille. I 1827 fik de endnu en søn, som også hed Anders.

Men lykken blev kort, for den 4-12-1829 døde Ole Andersen, kun 33 år gl. Næste forår giftede Johanne sig igen, nu med Rasmus Rasmussen fra Ll. Tvede – nok ud af Ottesen-slægten. Poul Ottesen, nr. 1, Ll. Tvede, var forlover.

I dette ægteskab fødtes en datter, Ane, i 1831. Men allerede året efter, 28-7-1832, døde også Rasmus Rasmussen, 40 år gl. Enhver kan jo sige sig selv, at det har været alt andet end let for Johanne, men være alene om ejendommen kunne hun ikke. I 1835, 27-11, gik hun ind i sit tredje ægteskab, nu med Niels Christophersen, der var 23 år. Johanne var nu blevet 34 år.

Niels var i familie med Johannes anden mand, sandsynligvis hans fætter. Niels far hed Christopher Ottesen, og var bror til Poul Ottesen, nr. 1, L. Tvede, som var deres fødegård. Hans mor var Maren Ulrichsdatter, som var datter af Ulrich Andersen, som var søn af Anders Hermansen, der var broder til Ulrich Hermansen, hovedmanden for mordet på Ahasverus Becker på Bækkeskov 1738, og også broder til Otte Hermansen, som var Niels Christophersens farfar. Hans mor var altså hans fars halvkusine.

Johanne og Niels Christophersen fik fire børn:

Rasmus f. 1834, Johanne f. 1837, Ane f. 1839, og Christopher f. 1841.

Drengene ved jeg ikke noget om, men Johanne blev gift 1863 med parc. Peder Andersen, Bonderup, som måtte med i krigen 1864, og Ane blev gift i 1873 med sin halvfatter Jørgen Ottesen, som var født på samme gård nr. 1 i Ll. Tvede, som sin svigerfars far, Christopher Ottesen, der var bror til Jørgen Ottesens farfar, Poul Ottesen.

Jørgens far, Otte Poulsen, var bestyrer for sin far, men døde 1851, 37 år gl. Hans enke, Karen Sofie, og børnene Jørgen og Rasmus måtte

flytte fra gården, fordi Otte Poulsen ikke have fået fæstet, som den gamle 75 årige Poul Ottesen stadig sad med.

Gården var stadig fæstegård under Bækkeskov. Det endte med, at en anden søn, Hans Poulsen, fik fæstet.

Enken, Karen Sofie, var datter af Jørgen Pedersen, Tvedebrinksgården nr. 5 a, og altså søster til Frands Jørgensen, Brandelevgård, og Peder Jørgensen, Tvedebrinksgården, og blev således faster til Maren-Jens Jørms kone. Desuden var hun jo datterdatter af Ole Nielsen, Maxhavegård, som var bror til Jørgen Nielsen nr. 10. Dermed er hun også halvkusine til Anders Jørgensen.

Tilbage til Jørgen Ottesen. Han blev plejesøn hos sin morbroder, Frands Jørgensen, Brandelevgård. Her blev han nabo til familien Christophersen, hvor han også blev svigersøn i 1873. To år efter brylluppet, 1875, oprettede Niels Christophersen et testamente, der bestemte, at ved hans død skulle Jørgen Ottesen overtage gården, og det skete i 1877.

Ane og Jørgen Ottesen fik to sønner: Peder og Niels. Niels blev plejesøn hos sin moster og onkel, Johanne og Peder Andersen i Bonderup, og overtog senere deres ejendom.

Peder Ottesen overtog fødegården i 1916 og solgte i 1938 til Bernhard Willumsen.

Fæstere/ejere af Vesterlund

Matrikelnummer 10b, Kongshøjvej 1, Brandelev, 4700 Næstved:

Testamente som adkomst for Ole Andersen og Johanne Jørgensdatter

Johanne Jørgensdatter som enke

Rasmus Rasmussen og Johanne Jørgensdatter

Johanne Jørgensdatter som enke

Niels Christophersen og Johanne Jørgensdatter

Jørgen Ottesen og Ane Nielsdatter

Peder Ottesen

Bernhard og Judith Willumsen

1967 Poul og Jytte Bech-Willumsen

Ole Krog Jensen

Tjørnebo 1911

Brødebæk vandmølle

Brødebækgårdens hovedbygning er opført o. 1880. Tegning af Ellen Valentin.

Brødebæk har hørt under Gisselfeld gods siden 1690. Men fra 1919 til 1935 var gården ejet af komtesse Magdalene Danneschiold-Samsøe (1876-1954). Hun havde haft gården i forpagtning fra 1917 til 1919, men hun boede på Christianslund i Vester Egede. Komtesse var datter af overdirektør Christian Frederik lensgreve Danneschiold-Samsøe og grevinde Emilie Henriette Dagmar født Krag-Juel-Vind-Frijs.

Af Villy Petersen, Skælskør.

Under mit arbejde i Egshistorisk Arkiv med at finde et bestemt emne i gamle aviser, fandt jeg et billede og en overskrift, der virkede bekendt for mig. Brødebæk Vandmølle stod der.

For mig fandtes der kun én mølle med det navn, og efter jeg havde læst et par linier, var jeg ikke i tvivl. Det var den mølle og de skove, hvor jeg som stor knægt havde løbet rundt i og leget, og netop i det tidsrum, hvor artiklen var skrevet.

Den 2. okt. 1931 stod der i Dagbladet "Sydvestsjælland" følgende: "Hvor landevejen fra Fakse til Næstved passerer engene ved Susåen mellem Rønnede og Borup, ligger ca. 1 km herfra på den vestlige side avlsgården Brødebæk. Gården ligger i samme dalsænkning som Susåen ved en bæk, som udmunder i denne, som har sit tilløb i et net af grøfter og små bække fra skovene Denderup Vænge og Borup Hestehave, der ligger op til avlsgården. Dalsænkningen omkring Susåen er den dybeste sænkning i dette, Sjællands næsthøjeste, højdedrag, og er på dette sted, hvor landevejen skærer åen, kun 40 meter over havet, mens mange punkter inden for et område af kun 2 km hæver sig fra 100 til 120 m højde. Kobanke er 123 m.

Det er indlysende, at en så vandrig bæk i et sådant område giver de bedste betingelser for udnyttelsen af vandkraft, og dette er

også gjort ved Brødebæk. Endda i tidligere tid ved anlæg af den ene vandmølle ovenfor den anden.

I vor tid har man ikke tilstrækkelig øje for denne billige trækraft, og kun den ene af vandmøllerne ved Brødebæk er endnu tilbage, og har indtil disse dage forsynet gården med kraft, både til maskiner og lys.

Vel er det store vandhjul, der forlænge vandmøllen med en egen poesi, forlængst ombyttet med turbineanlæg. Trækraften er dog den samme. Turbinen, der erstatter en 30 HK dynamo, leverer ikke mere lys til gården, grundet på at man ikke havde akkumulatorer til opsamling, hvorfor det viste sig upraktisk i lange tørke- og frostperioder. Ved tilslutning til højspændingsværket i efteråret er denne mangel afhjulpet.

Alligevel er det som en af de tråde, der forbinder fortid og nutid, derved er skåret over, men et besøg ved det gamle møllehus og en spadseretur langs bækken, der snor sig mellem dybe kløfter i skoven, vil kalde minderne frem om fædrenes færd og gerninger på disse steder, der har givet sig udslag såvel i blodige træfninger i de mange krige med svenskerne, som i mere fredelige sysler med travlt virke ved tilsavning af gavntømmer og ved møllernes gang, hvor vandkraften bruser fra hjulene i forbindelse med menneskenes sang og tale, har givet omgivelserne et andet skær end den tornerosesøvn, der nu hviler over det hele og nærmest giver et indtryk af en forglemt og forladt idyl.

Vi begynder med møllehuset, et stråttækket bindingsværkshus i to stokværk, med svære, solide, rødmaledede egetræsstolper og gammeldags halvøre med klinker. Det ligger tæt op til avlsgårdens mere moderne bygninger, men fra ejerens side værnes der med sjældnen pietet om bevarelsen af møllehuset og dets oprindelige stil.

Fra avlsgården fører en smal vej ned foran indgangen til møllen, hvor egnens folk gennem århundreder har kørt deres korn til formaling. Indtil 1918, da det alene forbeholdes gården.

Det er således endnu et frisk minde, og mange mindes mølleturene endnu og den sidste møller, der opretholdt den gamle tradition med snaps eller bitter til kunderne. Der gik ry af bitteren på Brødebæk, der enten var tilsat perikon eller en anden af de forskellige urter, hvoraf man forhen samlede så mange og regnede det for lægedom mod forskellige sygdomme.

Fra møllen fører en skrøbelig bro over bækken ind i skoven, der straks hæver sig højt over bækken, hvor en næsten tilgroet sti fører den tilfældige turist, der endnu besøger stedet, gennem et smukt parti, forbi resterne af de tidligere vandmøller, hvor der har været stampeværker. Her er kom folk milevidt fra med deres vadmøl, da det var det eneste sted på denne egn et sådan fandtes. De nærmeste var møllerne i Tubæk, Hovby og Holløse.

Terrænet hæver sig straks i vejret, og har på en strækning af 1 km en stigning på 50 m. Stigningen er dog ikke jævn, men danner den ene bakketop efter den anden. Ind mellem disse bakker snor bækken sig i utallige bugtninger, enkelte steder i slugter på ca. 20 m, afgivende de smukkeste skovpartier man kan tænke sig. Andre steder dannes halvøer og nogle steder har det grønne i skovbunden taget overhånd over det nedfaldne løv og danner smukke anlæg, som ingen gartner formår at fremtrylle magen til.

Det er ikke underligt at tænke sig, at disse partier har afgivet et rigt felt for malerkunst, og mange motiver er hentet herfra. Et enkelt af dem, "Koen vandes" er solgt i mange gengivelser og originalen, der var udstillet på Charlottenborg, indbragte dets skaber et stort beløb.

Tidligere har folk på egnen besøgt disse steder mere end nu. Bare for en menneskealder siden var det et søgt sted for omegnens ungdom. De tavse træer og skrænter fortæller ingen fremmed om de dyrebare løfter, der er afgivet for livet, - og som sikkert ikke i alle tilfælde er blevet holdt.

Fra skovejerens, Gisselfeld Klosters, side blev der engang gjort meget for stedets tilgængelighed. Brede gange anlagdes, broer over bækken byggedes, træstammer blev indgravet som trappe-trin op ad bakkerne, enkelte steder har der været op til 60 trappe-trin. Bænke opsattes på de smukkeste steder og gennem alle skovene. Fra Gisselfeld til Brødebæk anlagdes en bred kørevej, der i det vanskelige terræn fordrede stor ingeniørkunst. Sten til fyld på vejen var der nok af i skoven og endnu ligger der dynger af sten, hvoraf enkelte er på flere kubikmeter.

Hele dette arbejde blev ledet af den engelske ingeniør Hughes, der i mange år boede på Gisselfeld og havde ledelsen af alle jord- og havearbejder på godset. Nu er han død for flere år siden, men mindet om den dygtige ingeniør lever endnu på egnen, såvel iblandt folk som i hans arbejder.

Ved besøg i disse dage vil det ses, hvor stormen har været blandt træerne. Mange er væltede, et enkelt sted har et bøgetræ, der er revet op med rod, taget jorden i mere end otte meters længde og tre meters dybde, hvor der er dannet en hel grøft.

Endnu findes overleveringer fra svenskekrigenes tid og fra Svend Gønges færd med pengene fra Vordingborg til København.

Det er vel kun et sagn, der ikke helt kan troes, men sikkert er det, at stedet har egnet sig udmærket til den tids krigsførelse, hvor nærkampen blev brugt, og hvor de mange smuthuller afgav god basis for en mindre styrke til med held at kæmpe mod en talmæssig overmagt.

Nu gror der mos på stier og sten i skoven, men måske den interesse der dog stadig synes at være blandt folk for naturskønhed, atter kan medføre at stedet igen besøges af fremmede.

A. Peitersen, Kongsted."

A. Peitersen var på det tidspunkt, han skrev artiklen, sadelmager i Kongsted, og var sikkert lokal referent eller som det på den tid kaldtes, meddeler til dagbladen.

Peitersen var dog ikke den eneste, der har interesseret sig for området omkring Brødebæk vandmølle. I "Fremhæfterne", der udkom i tiden 1924-1928, er afbilledet et maleri "Efterårsaften, Dammen ved Brødebæk Vandmølle" af P. C. Skovgaard.

Historikeren Severin Kjær har også beskæftiget sig en del med området. Han var lærer i Borup skole fra 1875 og fra 1880 til sin død i 1907 førstelærer i Kongsted, så han har haft et godt kendskab til egnens historie.

I Severin Kjær's bog fra 1892 "Gøngenhøvdingen Svend Poulsen" skriver han bl. a. om en episode i Borup under svenskekrigen, hvor Svend Poulsen kom til undsætning fra Lille Troldmølle ved Brødebæk. Historien var en mundtlig beretning fra en ældre mand fra Borup. Det er tilføjet bogen, som en fodnote, så beretningen var måske ikke helt pålidelig.

Der er meget der tyder på at forfatteren til Gøngenhøvdingen, Carit Etlar, og tegneren Poul Steffensen har været i området. Omkring 1930, hvor jeg selv læste Gøngenhøvdingen kunne jeg tydelig genkende området, hvor gøngerne kom kørende på slæden ud af skoven og kunne se de omliggende kirker!

I en artikel fra 1900 "Vorned tvinge til Stavns", beretter Severin Kjær om en autentisk episode fra Brødebæk. I 1654 havde møller Jørgen Madsen tilbyttet selvejermøllen Lille Troldmølle ved Brødebæk med en vejrmølle i Lestrup. På dette tidspunkt var der tre vandmøller ved den dybe bæk eller Brødebæk. Der var Nederste, Nedre og Øverste mølle. Heraf var Lille Troldmølle, der lå nærmest bækkens tilløb Nedre mølle var den nu delvis eksisterende mølle ved Brødebækgården. Nederste mølle lå nord for Fakse-Næstved landevejen.

Da der var god søgning til Lille Troldmølle, blev Jørgen Madsen hurtigt en ret velhavende mand. Han fik også en stor børneflokk. Den ældste søn, Mads, lærte møllefaget hos sin far. I en ret ung alder blev Mads Jørgensen fæster af Blåbæk vandmølle ved Fakse, der ejedes af Totterupholm, nu Rosendal.

Mads Jørgensen fik hurtigt en stor børneflokk, og mølleriet på Blåbæk gik også godt, så de to familier havde intet at klage over, indtil man nåede året 1689.

Da overkammerjunkeren Adam Levin Knuth den 13. marts 1689 fik skøde på Gisselfeld var freden forbi. Knuth kunne ikke fordrage selvejerejendom, når det drejede sig om andre end ham selv.

Knuth var straks interesseret i at få fat på Lille Troldmølle. Han forhørte sig derfor hos Jørgen Madsen, om det var rigtigt, at han ejede møllen? Ja, mølleren kunne fremvise skøde på møllen og møllesøen. Om Jørgen Madsen ville sælge møllen? Nej. Jørgen Madsen holdt stædigt fast på sin retmæssig tilhørende mølle.

Adam Levin Knuth granskede nu over, hvordan han kunne få fat i Lille Troldmølle. Jo, nok havde Jørgen Madsen skøde på såvel møllen som møllesøen, men jorden det lå på? Det måtte da høre til Borup gårde, og dermed tilhøre Gisselefeld.

Den mulighed kunne føre meget mere med sig, så nu skulle Knuth nok få ram på den stædige møller.

Den 12. november 1689 blev møller Jørgen Madsen, hans hustru og flere af Borups bymænd brat kaldet at give møde ved Gisselfeld Birketing.

Jørgen Madsen undrede sig over denne hastige tilsigelse, da han ikke havde mødepligt på Gisselfeld, men han mødte frimodigt op. Jørgen Madsen kom dog hurtigt på andre tanker.

På tinget spurgte ridefoged Jørgen Klemmesen møller Jørgen Madsen, hvad han vidste angående sønnen, Mads Jørgensens avlings- og fødested. Jørgen Madsen svarede frimodigt, at selv om Gisselfeld Birketing ikke var hans rette mødeting, det var Fakse Herredsting, hvortil han havde 14 dages varsel, var han dog villig til at svare på spørgsmålet.

Sønnen, Mads Jørgensen, var avlet og født i Øverste Brødebæk mølle for 32 år siden, og da møllen var Jørgen Madsens retmæssige ejendom, havde sønnen kun vornedpligt for kongen.

Ridefogeden spurgte nu, om hvem der ejede jorden, hvorpå møllen og mølledammen lå. Hertil svarede Jørgen Madsen, at den tilhørte ham. Bonden i Borup, Rasmus Laurtisen, mente dog at møllen lå på hans grund.

Den 11. januar 1690 kom sagen for Fakse Herredsting. Ridefoged Peter Bering fra Totterupholm forsvarede Blåbækmølleren Mads Jørgensen, og han fremlagde Jørgen Madsens rette adkomstbreve til Lille Troldmølle.

Trods alle ridefoged Peter Berings beviser blev Rasmus Laurtisens formodning fulgt, og Mads Jørgensen blev dømt til at være vorned til Gisselfeld.

Admiral Niels Juel, der ejede Blåbæk Mølle, slog endnu et slag for sin møller. Han lod sagen gå til Sjællandfar landsting, hvor sagen kom for den 19. februar 1690. Skønt der fremlagdes en mængde skøder og domme, tabte admiralen sagen.

Et skøde, som de tre daværende ejendomsbønder i Borup udstedte, da de i 1653 solgte deres gårde, taler intet om rettigheder til møllegrund eller damsbund. Derimod har en dom fra Fakse herredsting af 1654 tværtimod nævnt grundene. I Adam Levin Knuths skøde af 13. marts 1689 nævnes, at der til de tre gårde hører og følger ager og eng, mølledam og damsbund til højeste flodmål.

Landstingsdommen lød på, at Mads Jørgensen skulle forlade Blåbæk mølle "og med middel, gods og formue inddrage på Gisselfeld, der at pleje vornedpligt og der efter loven antage hus eller gård, hvortil han forvises".

Denne dom bøjede de to møllere. Allerede den 28. marts 1690 havde Knuth skøde på Lille Troldmølle. Gamle møller Jørgen Madsen sad i 1699 stadig på Lille troldmølle, men som fæster. Sønnen Mads Jørgensen måtte sige farvel til alt på Blåbæk mølle og rykke ind som vorned på Gisselfeld gods. I 1699 sad han som husmand i Kongsted.

Det var dog ikke lang tid Knuth fik glæde af Lille Troldmølle. Han døde 13. januar 1699.

Det fremgår ikke tydeligt af Severin Kjærs udlægning af dommen i Fakse i 1654, hvem der ejede grundene under Lille Troldmølle, men mon ikke det var underforstået, at det gjorde Jørgen Madsen.

(Når retsagen blev ført ved Fakse herredsting og ikke ved Gisselfeld birketing, må det skyldes at Brødebækken - ifølge mine gamle kort - var skel mellem Kongsted og Vester Egede sogne. Lille Troldmølle må derfor have ligget på den østlige side af bækken i Kongsted sogn og derfor i Fakse herred.)

Der er løbet meget vand gennem Brødebækken siden 1654 og 1931.

Øverste og Nederste mølle er forlængst forsvundet. Gisselfeld ejer stadig Nedre Brødebæk mølle, men hvor meget er der tilbage i dag?

En oktoberdag i 1994 kørte jeg derfor ned for at gense lokaliteterne. Som udgangspunkt for min eftersøgning valgte jeg sognevejen mellem Borup og Sparresholm.

Det første jeg savnede, da jeg holdt ved min barndoms udgangspunkt til Borup Hestehave, det var de store myretuer. De var helt forsvundet. Det samme var mange af de gamle bøgetræer.

Selv om det var omkring 50 år siden, jeg sidste have gået på de gamle skovveje, fandt jeg dog hjemmevandt frem til bækken, der stadig løber ind under skovvejen og snor sig videre mod nord mod Brødebæk.

Det er mit indtryk, at man ikke færdes så meget i disse skove mere, for stierne langs bækken var mere slidte i min barndom. Større blev min overraskelse, da jeg fik kæmpet mig hen til møllesøen. Der er måske erindringsforskydelse, at der for 50 år siden lå en dæmning og en møllesø. Nu mødte jeg et område fyldt med tordenskræpper og nogle vildtvoksende tynde træer. Hele møllesøen var nu tørlagt og helt tilgroet. Selve dæmningen er der endnu, men meget forfalden og næsten umulig at gå på, da træerne er begyndt at gro op igennem.

Jeg fik med besvær balanceret mig hen ad dæmningen og forbi resterne af det gamle stigbord, men opdagede nu at resterne ad dæmningen var faldet sammen og bækken havde flyttet sit leje hen i denne åbning. Med stor risiki for våde fødder vadede jeg over de glatte sten og kom hen til skrænten og op til stien, der ligger højere oppe.

Der var vist ikke mange, der har gået på denne sti, siden jeg havde gået der. Jeg opgav derfor at komme så langt frem, så jeg kunne komme hen og se om møllehuset stadig eksisterede. Ved henvendelse til skovfoged Poulsen var der dog ingen problemer med at få adgang til at fotografere omgivelserne. Derimod lykkedes det mig ikke at finde synlige tegn efter Øverste mølle, også kaldet Lille Troldmølle. Den har ligget i den sydlige del af Borup Hestehave på matrikel 24 a. Møllen blev i 1797 nedlagt og mølleskylden, 3 tdr. 7 skp. hartkorn, blev overført til Kistholm mølle.

Nederste Brødebæk vandmølle har ligget ca. 200 m nord for Næstved-Fakselandevejen. Den blev i 1631 solgt af Tage Andersen Thott, Egede (Jomfruens Egede) til Jens Sparre, søn fra Sparresholm. Mellem 1637 og 1641 brændte møllen og blev aldrig genopbygget.

De tre Brødebækmøller var dog ikke de eneste møller i området. Et par km øst for Brødebæk har der ligget to vandmøller efter hinanden i Susåen. I året 1547 lå Pile mølle og Kistholm mølle på matrikel nr. 4 af Borup. De blev dette år købt af Peder Oxe og tillagt Gisselfeld. Møllerne blev afhændet ved Peder Oxes død, men købt tilbage til Gisselfeld i 1670 af Ditlev Rumohr. Det var dog grundene der handledes, mølleværkerne og bygningerne var selveje. Selvejet ophørte i 1692, da Adam Levin Knuth opkøbte møllerne.

I 1797 blev Pile mølle, Kistholm mølle og Øverste Brødebæk mølle (Lille Troldmølle) nedlagt. I stedet for disse nedlagte møller blev der opført i en vejrmølle i Borup.

Villy Petersen

NYT FRA KREDSENE

Vendsysselkredsen

Kredsen indbyder til efterårstur til Skagen den 18. september, hvor man besøger Skagen By- og egnsmuseum. Vi mødes ved museet kl. 13.00, hvorefter der bliver rundvisning. Derefter bliver der mulighed for at nyde den medbragte kaffe. Tilmelding senest den 12. september på telefon 98 46 60 19 (Anne Birgitte Bruun) eller 98 83 40 27 (Poul Frederiksen).

Anne-Birgitte Bruun.

Vestsjællandskredsen

Kredsen havde den 17. juni en meget vellykket tur til Skåne, hvor man besøgte Sofiero ved Helsingborg og Klinkefabrikken Höganäs.

Sofiero Slot, der tidligere var den svenske konges sommerresidens, ligger meget smukt i en stor have og park. Her var der meget at kikke på. Det var også en meget stor oplevelse at få forevist klinkefabrikken Höganäs, så deltagerne have en udbytterig dag.

Efterårsturen afvikles onsdag, den 8. september, hvor vi besøger slægtsgården I/S Brøndsgård på Orø, der ejes af Helle og Lars Faverskov. Ole Nielsen fortæller om generationsskiftet og viser os Brøndsgård, Borsbakkegård og Skovhøjgård.

Landbruget består af 400 ha med planteavl, der er 200 malkekøer, som malkes med tre robotter, og der opfedes 100 tyrekalve. Eftermiddagskaffe på Orø Kro og derefter en tur rundt på den smukke Orø.

Vi mødes ved Hammer Bakker kl. 12.45.

Afgang til Orø kl. 13.00. Tilbage tur fra Orø kl. 17.10.

Pris for turen er 80 kr, som dækker færge og kaffe.

Tilmelding senest 4. september til Christian Nielsen 59 18 50 69 eller Villy Langthjem 58 26 43 75.

Vagn Juel Jørgensen.

Sjælland Syd

Kredsen havde den 13. juli en interessant eftermiddag på Gissselfeldt gods. Vi samledes ved indgangen til parken, hvor Stig Lauritsen, der er forpagter af Paradehuset, tog imod. Han

Ved kredsens besøg på Gissselfeldt var forpagter af Paradehuset, arkitekt Stig Lauritsen en fortræffelig rundviser.

viste rundt i parken og fortalte meget inspirerende om havens udformning gennem tiden. Vi hørte om Peder Oxes borg og så nogle af de andre interessante bygninger. Besøget sluttede i det retableerede Paradehus. Gissselfeldt Klosters fik i 1876 et væksthuse, og dengang kaldte man et drivhus for et paradehus, for det var her man kunne se de sjældne planter. Huset blev ødelagt i stormen i 1999. I 2001 overtog arkitekt Stig Lauritsen Paradehuset, som han har genstabt.

Turen fortsatte til Brødebækgård, en forpagtergård under Gissselfeldt gods, hvor godset har et natur- og ferskvandsprojekt. (Se side 11-13).

Projektleder Peter Gruth Hansen fortalte, at projektet begyndte i 1995. Godset modtog i de fem første år tilskud fra kommune, amt og EU. Siden 2000 er det et aktiv i godsets drift. Udgangspunktet er de gamle karpedamme, som holdes ved lige, og der produceres karper, gedder og krebs. Man gør også meget ud af naturgenopretning på helegodset. Peter Gruth Hansen fortalte om den gamle vandmølle ved siden af gården. Møllebygningen er næstældste bygning på hele godset, kun hovedbygning - Peder Oxes gamle borg - er ældre. Vandmøllen trænger til en istandsættelse, men i det ydre fremtræder den stadig imponerende.

Vi så produktionsanlægget til geddeynglen, kikkede på den gamle vandmølle og vandrede en smuk tur langs med åen. Så var det spisetid, og den medbragte mad blev indtaget i et vindstille hjørne på gården.

Efter spisningen fortalte Ole Krog Jensen, Brandelev om egnen og Gøngehøvdningen.

Den 6. november afholder kredsen sin traditionelle skoledag. I år bliver det på Ungdomsskolen ved Østergård nær Mem.

Der bliver tre indlæg, først pastor emer. Hans Henrik Christiansen, tidligere Fanefjord om "Kvinderne i Grundtvigs liv". Derefter programmerarbejder i DR Erik Lindsø, der forestår en fortælle- og sangtime. Dagen slutter med Erik Lindsø's foredrag "Og så var der Johan". En munter fortælling om en dansk landsby.

OGN

Midtjysk kreds

Midtjysk kreds har fået en invitation fra Danmarks Naturfredningsforening, Kjellerup lokalkreds om deltagelse i et møde vedrørende oprettelse af pilerensningsanlæg til husspildevand. Mødet finder sted søndag, den 3. oktober kl. 14.00 på adressen Ungstrupvej 18, Kjellerup, hvor Peder S. Gregersen, Center for Recirkulering, vil fortælle om det på stedet nyetableerede pilerensningsanlæg. Derefter kører vi til Blicheregnens Museum i Tørring, hvor Gregersen vil fortælle mere om emnet, og hvor der vil blive serveret kaffe. Tilmelding senest dagen før mødet ved henvendelse til Bodil Evald tlf.: 86 88 00 46.

Der vises fra til Ungstrupvej på hovedvej 186 (Skive-Kjellerupvejen) ca. midt i mellem krydset fra hovedvej 13 (Viborg-Vejlevejen) og krydset ved hovedvej 52 (Viborg-Silkeborgvejen).

Kredsens andet sommerarrangement afvikledes den 17. juli med besøg på Tange Frilandsgartneri og efterfølgende generalforsamling på Pramdragerkroen i Ans.

Tange Frilandsgartneri blev anlagt af Anton Vestergaard, og efter hans død i 1987 blev det ført videre af sønnen Claus Vestergaard.

Claus Vestergaard er stadig ejer af gartneriet, der omfatter 400 ha, hvoraf 350 ha er med specialafgrøder. Først og fremmest gulerødder, men også rødbeder, pastinak, persillerod og jordskoger. For fem år siden deltes funktionerne i to. Claus Vestergaards beholdt gartneriet, medens hans fætter, Ulrik Vestergaard, dannede et salgsselskab.

Det var Ulrik Vestergaard, der var vores rundviser, og han fortalte med en sælgers elegance og engagement om produktion og afsætning.

Tange Frilandsgartneri sælger 16.000 tons gulerødder om året, det svarer til 60% af Danmarks forbrug.

I sæsonen er der 100 medarbejdere, det svarer til 40 årsansatte. Der produceres både økologiske og traditionelle gulerødder. Man arbejder med 12 forskellige sorter, der er afstemt efter jorden. De enkelte sorter smager forskelligt, men det er sorten og ikke dyrkningsformen, der giver forskellen. I år vil gulerødderne være sprøde og sødlige, fordi det har regnet meget.

En stor del af gulerødderne produceres på lejet jord. Et areal lejes for to år. Første år avles gulerødder, og året efter ærter. De gulerødder der tages op om vinteren er dækket med plastik og halm. Der bruges årligt 23.000 bigballe. Når plastikken er fjernet nedmuldes halmen, og derfor dyrkes der ærter året efter.

Nogle gulerødder leveres med top, andre sælges i poser uden top. Friskopgravede gulerødder har vist sig at være en stor succes.

Efter Ulrik Vestergaards orientering så vi vaskeri, pakkeri og de mange specialmaskiner.

Efter det meget interessante gartneribesøg samledes vi på Pramdragerkroen i Ans, hvor kaffen med kringle og lagkage ventede på de 40 deltagere.

Så kunne formanden, Jens Skytte, afholde generalforsamlingen, hvor han kunne se tilbage på et godt og aktivt år. Ejgil Overby og Inger Steensgaard Toft genvalgte. Hans Peter Iversen, Haurbak Vestergård ved Vinderslev nyvalgte, idet Inga Nielsen ikke ønskede genvalg. Formanden takkede Inga Nielsen for mange års betydelig arbejdsindsats i bestyrelsen.

E. Overby.

Sydlig Sønderjylland

Aftenudflugten den 22. juli blev et tilløbsstykke, idet 58 medlemmer var mødt hos Karin og Carl Johannes Kragh på Skippergården i Løjt Skovby.

Efter formandens velkomst fik vi en orientering om gårdens drift af Carl Johannes Kragh.

Gården drives økologisk med 175 køer. Tyrekalvene studes og sælges når de er 2,5 år. Markbruget omfatter 300 ha, og så høster Carl Johannes Kragh for to svogne og dyrker 60 ha for en nevø. Bortset fra presning af halm udføres al markarbejdet af gårdens medarbejdere.

Den gamle slægtsgård, hvor anerne kan føres tilbage til 1500-tallet, fik i 1970'erne ny udlænger, men efter Carl Johannes Kragh overtog gården i 1983 blev der bygget nye stalde og maskinhus ved siden af de gamle bygninger.

Vi så os omkring på gården, og gik derefter over til en anden gård i landsbyen, Søndre Brunsgård, som Carl Johannes Kragh havde købt i 1990. Den består af tre længer fra 1832 i gule Flensborgsten og et stuehus fra 1841. På overtagelsestidspunktet havde udlængerne bliktag, men efter stormen i 1999 er det erstattet af stråtag. Murværket er repareret, og det hele fremtræder så elegant, at man har vanskeligt ved at forstå, at dette er skabt af en privat mand for egne midler. Fredningsmyndighederne var ikke interesseret i at bevare gården, men heldigvis er her et godt eksempel på, at havde det offentlige ikke kan klare, det klarer det private initiativ.

Efter de to gårdbesøg kørte vi til restaurant Knapp, hvor der var kaffebord.

Derefter afholdtes generalforsamling. Formanden, Chr. A. Krog aflagde en indholdsrig beretning, og der var genvalg til Ane Marie Møller, Anders Lausteen, Jens Christian Michelsen og Anker Olsen.

OGN

Bornholmskredsen

Den 22. juni havde kredsen et vellykket besøg på Bornholms Tekniske Samling på Øster Borregård. Vi fik en meget engageret rundvisning og var meget imponerede over det vi så.

Derefter kørte vi til Krusegård, hvor bestyrelsesmedlem Carsten Jørgensen lagde stuer til aftenkaffen og generalforsamlingen. Generalforsamlingen forløb glat, og der var genvalg til alle.

Mogens Frigaard

Haderslevkredsen

Kredsen har været på en vellykket sommerudflugt til Kobbermølle Museet, der ligger to km syd for grænsen. 28 deltagere fik en god og meget interessant oplevelse.

Museets ejere, Bodo Daetz og hans fru Gisela, viste os rundt og var nogle fantastiske fortællere.

De er begge pensionerede, men har været lærere ved den danske skole.

I 1997 etableredes det private Kobbermølle Museum, der nu ligger i tårnbygningen ved de gamle, restaurerede arbejderboliger. Museet rummer de righoldige samlinger fra Gisela und Bodo Daetz Stiftung, der beretter om Kruså Kobber- og Messingfabriks historie, om ejernes og arbejdernes livsvilkår gennem tiderne.

Fabrikken blev grundlagt i 1602 som jernhammerværk af kong Christian den Fjerde. I løbet af 1700-tallet udviklede kobbermøllen sig til kongerigets største fabriksanlæg. I århundredernes løb blev kobbermøllen flere gange ødelagt af brand og krig, men på grund af de gunstige naturforhold blev værket hver gang genopført på samme sted.

Efter værkets lukning i 1962 er det tidligere fabriksområde blevet ændret med hensyn til fremtræden og brug. Kobbermøllens historiske areal består af de velbavarede arbejderboliger og fabriksejerens første bolig.

Stedet er så absolut et besøg værd.

Aftenen sluttede med kaffe og sang i den gamle fabriksbygning.

Elise Jensen

NYE MEDLEMMER

Rene Hansen
Marskvej 4 1 th
4700 Næstved

Gårdejere Inger
og Bernt Pedersen
"Holmegård"
Bolsterbjergvej 6
3700 Rønne

Landmand Ebbe Pedersen
Bystævnet 31
Rønnebæk
4700 Næstved

Gårdejere Alice
og Jens Krabbe
"Bakgård"
Sindrupvej 15
7760 Hurup

Niels Kirkegaard
Hesselgårdsvej 41
Høvelte
3460 Birkerød

Inger M. Hansen,
Svalevej 13,
4440 Mørkøv

POST

B

PP

DANMARK

Magasinpost

BONDELIV - FRA SVEDJEBRUG TIL LANDSBYFÆLLESSKAB

Den 25. juni 2004 åbnede fødevareminister Mariann Fischer Boel den nye permanente udstilling på Dansk Landbrugsmuseum. Det blev en festlig dag som så mange gange før når der er udstillingsåbninger på Gl. Estrup. Det er dog mange år siden, der sidst har været åbning eller indvielse af en permanent udstilling. Sidst gang var i 1997, hvor Landbrug og Teknik, der omhandler perioden fra 1800 til 1960, stod færdig. Den kom til at ligge i umiddelbar forlængelse af den eksisterende udstilling, Landboliv i 1700-tallet, som blev etableret i 1987. Og det er netop denne udstilling der har skiftet udseende. Vi har i flere år synes at der manglede noget. At begynde dansk landbrugshistorie i 1700-tallet er en temmelig stor underdrivelse, eftersom erhvervet er det ældste i Danmark og har omtrent 6.000 år på bagen. Planlægningen har været et par år undervejs og i sensommeren 2003 gik håndværkerne i gang med at rive den gamle udstilling ned og påbegynde opbygningen af den nye udstilling.

Hvad vil vi fortælle og vise ?

Det er først og fremmest en udstilling, der viser landbrugets udvikling fra "tidernes morgen". Gennem 6.000 år har landbruget været det bærende erhverv i Danmark og det er landbrugets udvikling såvel som de levevilkår den danske bonde har haft gennem disse mange århundreder der nu kan opleves i tekst, billeder og tableauer.

I dag tales der meget om kulturlandskabet. Det danske landbrug er i høj grad en del af dette for slet ikke at tale om, at landbruget har været en væsentlig årsag til at landskabet har udviklet sig til det kulturlandskab vi kender i dag. Dette illustreres i udstillingens introduktionsrum med seks modeller af det samme landskab som det ændre sig over tid fra bondestenalder til i dag. Landskabet vi har valgt er området mellem Låsby og Sorring i Østjylland.

I den nye udstilling går den besøgende tilbage i tiden gennem 4 køkkener. Herefter træder man ud i selve udstillingen og en lille skov og befinder sig nu i oldtiden. Genstandene i hele oldtidsafsnittet er indlånt fra andre museer. Når man går videre er alle genstande fra Landbrugsmuseets egne samlinger, der er en af de mest omfangsrige og unikke i Europa på landbrugsområdet.

Selve udstillingen er bygget op så man går fra den ene tidsperiode til den anden gennem "portaler", der viser byggeskikken i perioderne. I hvert periodeafsnit er der tableauer, der understøtter den tekstning der er på tekstbannerne. Tilsammen giver det et indblik i landbrugets såvel som samfundets historiske udvikling.

Oldtiden: De første spæde tiltag var afbrænding og rydning af skov, hvor bondestenalderbonden såede sit korn. Det var primitive sorter, men gav et udmærket afkast. Han havde også dyr; køer, svin, geder og får, der gik frit i skoven. Udviklingen gik uhyre langsomt de første 4.000 år. Bronzealderen bringer dog andre elementer ind i vores bevidsthed med de kultiske og kunstneriske udtryk. Først omkring Kristi fødsel, i jernalderen,

kommer en række forandringer og forbedringer, der ændrer landbruget. Bl.a. bliver høns et af de nye husdyr og man begynder at forædle husdyrene bl.a. fårene, så de giver mere og bedre uld. En af de største forandringer er landsbyen, der nu er dukket op, om end den ikke ligger fast som vi kender det i dag.

Middelalderen: Det sker først i middelalderen, hvor kirkebyggeriet er en væsentlig faktor for at landsbyen bliver liggende et fast sted. Middelalderen kendes af mange som "den mørke tid", hvor der ikke skete noget overhovedet. Det er absolut forkert. Selv om der selvfølgelig er perioder med modgang, bl.a. pesten, hungersnød og lignende, så er Middelalderen generelt en tid der sprudler af ideer til forbedring af tidens redskabstyper, der er grundlaget for jordbearbejdning gennem flere århundreder, forandringer af landbrugsstrukturen og meget andet.

Købstaden: I købstæderne er der også landbrug og nogle af de håndværk der tidligere hørte til landsbyen bliver en del af købstadens erhverv. I købstaden er al handel, og bønderne må tage dertil når der skal handles. Derfor er der livlig leben på de ugentlige torvedage.

Landsbyen og Landboreformerne: Hjemme i landsbyen går livet sin rolige gang gennem hele 1600- og 1700-tallet. Der sker ikke de store forandringer før landboreformerne kommer i sidste halvdel af 1700-tallet. Så sker der til gengæld også en masse. Landets førende mænd står bag de mange reformer, der de næste 50 år kommer til at ændre hele det danske landskab og samfund.

Hvis man vil vide mere, så er udstillingerne på Dansk Landbrugsmuseum, Gl. Estrup et godt bud til den nysgerrige eller videbegærlige.

Irene Helwik

FREDERIKSBERG BIBLIOTEK

Danmarks
vareministe
åbningen a

3748225799